7. 12. 2015

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Odměna za vícepráce provedené bez povinného písemného dodatku aneb kde zůstala spravedlnost?

V převážné většině písemných smluv o dílo uzavřených do 31.12.2013 je sjednáno, že jakékoliv změny smlouvy o dílo, ať už se týkají kvality nebo rozsahu díla samotného nebo ceny za dílo sjednané, lze činit jen písemně. Jde-li o smlouvy o dílo dle občanského zákoníku (zák. č. 40/1964 Sb., dále též „OZ"), není ani takové ujednání zapotřebí, neboť OZ sám obsahuje ustanovení, že písemně uzavřená dohoda může být změněna nebo zrušena pouze písemně[1].

FIALA, TEJKAL A PARTNEŘI S.R.O.
ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ

V právní praxi se stále setkáváme s případy, kdy dochází mezi smluvními stranami takových smluv k dohodám o změně rozsahu nebo kvality díla, tzv. vícepracím, a domluvě, že objednatel zhotoviteli odměnu za vícepráce uhradí. Pohříchu velmi často však smluvní strany svou vůli nestvrdí ve smlouvou či zákonem požadované písemné formě a problém je na světě.

Zhotovitel vícepráce odvede v dobré víře, že se přeci s objednatelem dohodli, ale objednateli se nezřídka nakonec po dokončení celého díla do placení víceprací nechce. Stačí mu pak jen namítnout, že o vícepracích neexistuje písemný dodatek a zhotovitel zůstane bez odpovídající odměny.

Neplatnost ústní dohody

Soudní judikatura ke shora nastíněnému problému je již bohatá a žel bohu též ustálená[2]. Pokud zákon nebo smlouva vyžadují písemnou formu dodatku a písemná forma dodatku dodržena není, pak (ponecháme-li stranou otázku relativní neplatnosti) k uzavření dodatku platně nedošlo. Tento problém nelze obejít ani s využitím zákonných ustanovení, která se zabývají otázkou změny ceny díla v případě změny předmětu díla, neboť vždy narážíme opět na problém s formou právního jednání. Uvedenému závěru vyplývajícímu z rozhodovací praxe soudů tak bohužel nelze po právní stránce nic vytknout a nelze s ním než souhlasit. Tímto způsobem se tedy zhotovitel své odměny nedomůže.

Bezdůvodné obohacení NE!

V souvislosti s řešením otázky platnosti či neplatnosti ujednání o vícepracích soudy často řešily i otázku, zda lze provedené vícepráce označit za bezdůvodné obohacení a zavázat objednatele k vydání bezdůvodného obohacení. Též v těchto případech soudy opakovaně judikovaly, že zhotoviteli právo na vydání bezdůvodného obohacení přiznat nelze, protože provedené práce bezdůvodným obohacením vůbec nejsou[3].

K odůvodnění toho, proč dle soudů nelze formálně nesjednané, ale přesto provedené, vícepráce označit ani za bezdůvodné obohacení, je třeba sáhnout do odůvodnění vícero judikátů.

Nejpodstatnější část argumentace nalezneme v jednom z nejstarších rozhodnutí tohoto typu, v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2005:

Pokud se týká položení jiné (dražší) podlahové krytiny, nelze nárok na zaplacení této podlahové krytiny považovat za nárok na úhradu víceprací. Tento nárok je nutno poměřit ustanovením § 549 odst. 2 ObchZ. Podle tohoto ustanovení dohodnou-li se strany po uzavření smlouvy na změně díla a nesjednají-li její důsledky na výši ceny, je objednatel povinen zaplatit cenu zvýšenou nebo sníženou s přihlédnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla. Ke vzniku nároku zhotovitele na zvýšenou cenu díla v případě jeho rozšíření nebo zvýšení jeho kvality je však nezbytná předchozí dohoda objednatele a zhotovitele na vlastním rozšíření díla nebo jeho kvalitativní změně, čili dohoda o změně smlouvy o dílo. V řízení však nebylo zjištěno, že by došlo k dohodě stran o změně smlouvy o dílo.

Ze shora uvedeného vyplývá, že závěr odvolacího soudu o tom, že žalobkyni nevzniklo podle sjednaných podmínek právo na zaplacení víceprací, resp. dodaných dražších koberců, je správný. Tento nárok nebylo přitom možno žalobkyni přiznat ani z titulu bezdůvodného obohacení, neboť nešlo o plnění bez právního důvodu. Jestliže totiž nebyly splněny smluvené podmínky pro úhradu víceprací, jež nelze považovat za samostatnou stavbu, resp. zákonné podmínky pro úhrady dodávky dražších koberců, nelze tento nedostatek nahradit uplatněním nároku na vydání bezdůvodného obohacení. Nešlo totiž o plnění bez právního důvodu, ale o plnění na základě smlouvy o dílo, u něhož nebyly splněny podmínky pro úhradu těchto prací.

Uvedenou argumentaci pak doplňuje odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 3798/2009:

Pouze v případě, že by poskytnuté plnění [rozuměj vícepráce] *nebylo spjato s původním plněním (nebyla by dána vzájemná souvislost těchto plnění) bylo by možno aplikovat ustanovení § 451 a násl. obč. zák. o bezdůvodném obohacení.*

Základní body odůvodnění, proč nemohou být vícepráce bezdůvodným obohacením, pak nalezneme v různých drobných obměnách ve všech chronologicky následujících rozhodnutích, která se zabývají obdobným předmětem. Bohužel žádné z nich se nezabývá podrobnějším odůvodněním, ale vždy odkazuje na již ustálený názor Nejvyššího soudu.

Bezdůvodné obohacení ANO?

Uvedený ustálený závěr rozhodovací praxe však považujeme za nesprávný, přinejmenším v případech, kdy se strany na vícepracích a jejich samostatné úhradě výslovně dohodly, byť tato dohoda nebyla stvrzena v písemné podobě.

Základní problém se skrývá v argumentaci Nejvyššího soudu, v níž uvádí „*Nešlo totiž o plnění bez právního důvodu, ale o plnění na základě smlouvy o dílo, u něhož nebyly splněny podmínky pro úhradu těchto prací.*“[4] Uvedený závěr je chybný ve své podstatě, neboť podmínky pro úhradu víceprací mohou být splněny pouze v případě, že nějaké vícepráce byly vůbec dohodnuty. Ve věci řešené v předmětném rozhodnutí bylo k platnosti dohody o vícepracích třeba zápisu do stavebního deníku. Takový zápis však nebyl nikdy proveden a soudy správně uzavřely, že žádné vícepráce nebyly sjednány. To znamená, že plnění, které zhotovitel pro objednatele provedl, se skládalo z části, která byla sjednána ve smlouvě o dílo (smluvní plnění ve smlouvou sjednaném rozsahu, tedy v rozsahu dle projektové dokumentace) a plnění, které součástí smlouvy o dílo nebylo, protože (a) nebylo součástí sjednaného předmětu díla dle smlouvy, který byl jasně určen projektovou dokumentací, (b) nebylo formálně správně dohodnuto jako vícepráce, proto nemohlo být ani vícepracemi ve smyslu smlouvy o dílo a šlo tak o plnění mimosmluvní, nesjednané, a v tomto smyslu tak o plnění bez právního důvodu,

což je jedna ze skutkových podstat bezdůvodného obohacení.

Jinými slovy, v předmětné věci položil zhotovitel po formálně nesprávné dohodě (ale přeci jen dohodě a tedy konsensu obou stran) nadstandardní podlahovou krytinu s rozdílem v ceně 7.288,- Kč. Vyloučíme-li chybu na straně zhotovitele, lze si jen opravdu stěží představit, že by zhotovitel dražší podlahovou krytinu pokládal z vlastní vůle bez dohody s objednatelem jen z čisté lásky k bližnímu. Šlo tak bezpochyby o plnění nad rámec sjednaného předmětu smlouvy o dílo, za který měl zhotovitel právo na odměnu (přinejmenším v rozsahu zvýšených nákladů na materiál oproti materiálu původně zvolenému).

A ještě jiný, tentokrát hypotetický příklad. Objednatel, který si nechává od zhotovitele postavit dům, si z rozmařilosti během výstavby vymyslí, že chce všechny kovové prvky v domě pozlatit. Zhotovitel na jeho požadavek přistoupí, nedojde však k uzavření písemného dodatku, který smlouva pro platnost změny předmětu díla, resp. k vícepracím požaduje. Cena zhotovitelem poskytnutého plnění se provedením pozlacení zdvojnásobí. Je v souladu s dobrými mravy a principem spravedlnosti, aby soud nepřiznal zhotoviteli právo na odměnu (resp. právo na vydání bezdůvodného obohacení v hodnotě pozlacení) za pozlacení v hodnotě domu samotného, protože nebyl uzavřen dodatek ke smlouvě, a odůvodnil to tvrzením, že šlo o plnění dle smlouvy o dílo? Podle našeho názoru rozhodně není.

Nejvyšší soud bohužel nepodrobil závěr uvedený v rozhodnutí sp. zn. 32 Odo 1043/2005 rozumnému přezkoumání a vyslovený závěr beze zbytku přejal do své další rozhodovací praxe. Ve dvou jiných rozhodnutích Nejvyššího soudu lze přitom nalézt známky toho, že formálně nesprávně sjednané a provedené vícepráce jsou přirozeně plněním bezesmluvním a tedy bezdůvodným obohacením.

V rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 17. prosince 2003, sp. zn. 32 Odo 230/2003 lze v odůvodnění nalézt následující formulaci *„Poskytl-li zhotovitel objednateli vedle plnění, k němuž byl zavázán smlouvou, i plnění jiné, (**bezesmluvní**), nelze pro účely stanovení výše slevy k takovému (jinému) plnění přihlédnout, a nelze hovořit ani o případném vzniku nároku na slevu z důvodu „vad“ tohoto jiného plnění.“* Soud v tomto případě plnění mimo sjednaný rozsah považuje za plnění mimosmluvní, tedy za plnění bez právního důvodu, tedy za bezdůvodné obohacení. Z odůvodnění rozhodnutí zároveň vyplývá, že ono bezesmluvní plnění, o kterém soud hovoří, bylo se smluvním plněním spojeno a nebylo tedy plněním, které by bylo možné ve smyslu shora citovaného rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 3798/2009 označit za „jiné plnění“, tedy za plnění které s plněním smluvním nemělo žádnou souvislost.

V odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4504/2009 se můžeme dočíst *„Odvolací soud dospěl k závěru, že žalobci vzniklo vůči žalovanému právo na zaplacení poplatku z prodlení ve smyslu § 378 odst. 1 hosp. zák. za prodlení s úhradou doplatku ceny prací provedených na základě smlouvy uzavřené v režimu hospodářského zákoníku a dále na zaplacení úroků z prodlení ve smyslu § 378a hosp. zák. za prodlení žalovaného s úhradou **víceprací, které nebyly předmětem smluvního plnění a na jejichž úhradu vznikl žalobci nárok z titulu neoprávněného majetkového prospěchu**.“* Nejvyšší soud jako soud dovolací označil rozhodnutí odvolacího soudu jako správné. Odvolací soud přitom zároveň výslovně uvedl, že vícepráce byly *„bezesmluvní plnění, které se prolínalo s plněním poskytovaným podle smlouvy a které od něj nelze oddělit“*. Nemohlo tak v žádném případě jít o „jiné plnění“, jak je má na mysli shora citované rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 3798/2009, tedy o plnění, které s plněním smluvním nemělo žádnou souvislost.

Máme za to, že v případech, kdy je skutečně prokazatelné, že byť nebyl uzavřen povinný písemný dodatek, ale na obou stranách existovala shodná vůle a přinejmenším z okolností muselo být naprosto zřejmé, že plnění nad rámec sjednaného plnění bude předmětem samostatné úhrady ze

strany objednatele, by mělo být zhotoviteli přiznáno právo na odměnu za mimosmluvní plnění ve formě práva na vydání bezdůvodného obohacení.

Priorita skutečné vůle dle Ústavního soudu

K podpoře tohoto spravedlivého řešení lze odkázat mimo jiné též na nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. IV. ÚS 1783/11, v němž Ústavní soud uvedl:

„Tomu odpovídají také direktivy, které zákonná úprava dává soudci při výkladu smluvních ustanovení, ***stanovivší jednoznačně prioritu skutečné vůle účastníků smlouvy nad formálním projevem této vůle*** *(viz nález sp. zn. I. ÚS 436/05).*

Z uvedeného plyne, že účelem ustanovení občanského práva týkajících se vymezení jednotlivých smluvních typů či důvodů neplatnosti smlouvy má (musí) být právě proporcionální ochrana veřejného zájmu či práv třetích osob, a nikoliv vytváření pastí či labyrintů, v jejichž změti se snadno ztratí nejen projev vůle právních laiků, nýbrž i osoba povolaná k autoritativnímu výkladu práva (v projednávané věci to příznačně dokladují rozpory mezi právní kvalifikací závazkových vztahů jednotlivými obecnými soudy).

…

Předchozí úvahy nevedou přirozeně k závěru, že ustanovení ObčZ o neplatnosti pravních úkonů (např. z důvodu nedodržení formy) by neměla být účastníky občanskoprávních vztahů či obecnými soudy respektována. ***Avšak v případech, v nichž existuje vícero přijatelných interpretací, z nichž některé respektují nepochybně vyjádřenou vůli účastníků právního vztahu, zatímco jiné (byť formálně jinak udržitelné) jejich vůli deformují, či dokonce zcela popírají, musí dostat přednost výklad prve uvedený.***“

Co na to právní úprava nového občanského zákoníku?

V řešeném druhu sporů by mohlo dojít k posunu ve prospěch zhotovitelů též díky základním právním zásadám zakotveným v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „nový občanský zákoník“). Dle § 3030 nového občanského zákoníku se ustanovení části první hlavy I. použijí i na práva a povinnosti, která se posuzují podle dosavadních právních předpisů. Proto nejen v případě smluv uzavřených po 1.1.2014, ale též v případě smluv dle předchozí právní úpravy lze v probíhajících sporech ve prospěch zhotovitelů využít zejm. následujících zásad:

- daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny (§ 3 odst. 2 písm. d) nového občanského zákoníku),
- každý má povinnost jednat v právním styku poctivě (§ 6 odst. 1 nového občanského zákoníku),
- má se za to, že ten, kdo jednal určitým způsobem, jednal poctivě a v dobré víře (§ 7 nového občanského zákoníku),
- zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany (§ 8 nového občanského zákoníku).

Zároveň lze argumentovat i tím, že přístup soudů a způsob jejich aplikace a výkladu právních předpisů vede v konkrétních zřejmých případech k rozporu s dobrými mravy a k bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění, čímž je porušována zásada vyjádřená v § 2 odst. 3[5] nového občanského zákoníku.

V případě smluv uzavřených 1.1.2014 a později však bude dle našeho názoru dosavadní rozhodovací praxe zřejmě nepoužitelná v případech, kdy bude potvrzeno nebo z okolností věci vyjde najevo, že smluvní strany se skutečně na víceprací a jejich úhradě dohodly ústně nebo konkludentně. Z § 559 ve spojení s § 1758 nového občanského zákoníku vyplývá, že smluvní strany mohou svou novou,

„aktuální“ neformální vůlí překonat původně ve smlouvě vyjádřenou vůli, aby dodatky smlouvy byly uzavírány jen v písemné formě. Podrobnější rozbor této problematiky jsme provedli v článku s názvem „(Ne)dodržení sjednané formy dodatku smlouvy“.

U smluv uzavřených za účinnosti nového občanského zákoníku se tedy otevírají nové možnosti, jak se postavit dosavadní rozhodovací praxi, a domoci se nároku na úhradu odměny za provedené sjednané vícepráce, jejichž cena neměla dle dohody stran být součástí původní sjednané ceny za dílo.

Závěr

Závěrem lze uvést, že přinejmenším v případech, kdy je zřejmé, že se strany skutečně dohodly na rozšíření předmětu díla nebo změně jeho kvality a zároveň je prokázáno, že objednatel se zavázal k úhradě zvýšených nákladů nebo si musel být povinnosti uhradit zvýšené náklady bezpochyby vědom, nelze při neexistenci povinného písemného dodatku upřít zhotoviteli právo na zvýšenou odměnu, ať už bude označena jako právo na vydání bezdůvodného obohacení nebo jakkoli jinak.

Jen tento závěr odpovídá spravedlivému uspořádání vzájemných vztahů při respektování základních zásad právního řádu včetně autonomie vůle smluvních stran tak, jak ji vyjádřil Ústavní soud ve shora citovaném nálezu.

Ve sporech řídících se právní úpravou účinnou do 31.12.2013 lze pro argumentaci využít i základních zásad uvedených v novém občanského zákoníku, v případě smluv uzavřených po 31.12.2013 zde pak mimo těchto zásad existují ve zřejmých případech další nové možnosti obrany proti zvůli objednatelů a formalistickému přístupu soudů při rozhodování o úhradě odměny za vícepráce.

Mgr. Jindřich Mayer,
trvale spolupracující advokát

Mgr. Jiří Dostál,
trvale spolupracující advokát

Fiala, Tejkal a partneři, advokátní kancelář, s.r.o.

Helfertova 2040/13
613 00 Brno

Tel.: +420 541 211 528
e-mail: recepce@akfiala.cz

---
[1] § 40 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník: Písemně uzavřená dohoda může být změněna nebo zrušena pouze písemně.
[2]Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 8. 2012sp. zn. 33 Cdo 4276/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 23 Cdo 2856/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. 9. 2009, sp. zn. 32 Cdo 2592/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1146/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2005
[3] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. 2. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3891/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. 9. 2009, sp. zn. 32 Cdo 2592/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1146/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2005
[4] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2005
[5] § 2 odst. 3 občanského zákoníku: Výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Licence LUC v podnikatelské strategii provozovatelů dronů
- Péče rodičů po novele od 1.1.2026
- K ukončování služebního poměru po novele zákona o státní službě
- Aktuality z práva internetu: kybernetická bezpečnost a online řešení sporů
- Zelené standardy pro výstavbu a renovace: jaké povinnosti přinese nová evropská úprava?
- Byznys a paragrafy, díl 25.: Započtení
- Zrušení bytového spoluvlastnictví včetně limitů soudní ingerence
- 2. díl ze série Pravidla a odpovědnost při provozování zimních sportů: Povinnosti provozovatele při závodech a trénincích: zabezpečení tratí a oddělení veřejného a sportovního provozu
- Protokol o předání díla jako podmínka zaplacení jeho ceny a k možné změně soudní praxe
- Rozsáhlá novela rodinného práva účinná od 1.1.2026
- Judikatura: smluvní sjednání prekluzivní lhůty je obecně platné (FIDIC)